

Теорія і методологія освіти

УДК 002.8:371.30

Науковий дискурс сучасних методологій організаційного механізму управління в сфері освіти

Людмила КАЛІНІНА,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України, науковий консультант АКШУ

Управління освітою, як сучасна галузь наукового знання, формує свій категоріально-поняттєвий апарат і ядро теорії з опертям на здобуток філософії освіти, філософії управління, соціології управління, культурології, педагогіки, виробничого менеджменту, інформаціології, соціальної інформатики й інших галузей гуманітарних наук та методологію науки.

Наука управління, що розвивається на межі різних галузей знань, дає змогу виявити, проаналізувати, розкрити їх міжгалузевий науковий взаємозв'язок і специфіку методології управління в системі методологічного знання задля раціональної науково-дослідної діяльності та обґрунтування й розроблення досконаліших парадигм, теорій, концепцій, систем, форм, методів, технологій і механізмів управління в соціальній сфері.

Методологія, як базове поняття методології науки та компонента системи методологічного знання різних галузей наук, має багато визначень, які не завжди узгоджуються між собою, нерідко висвітлені дослідниками з протилежних позицій [1; 3; 4; 6; 10; 11; 12; 13–22]. Невизначеність і нечіткість уявлень дослідників і практиків щодо методології управління пов'язані з прямим переносом від одного до другого визначення на управлінську дійсність без урахування специфіки науки управління освітою.

Розглянемо смислове поле дефініції «методологія», виявимо її сутність та структуру шляхом контент-аналізу та теоретичного аналізу авторських трактувань у науковому дискурсі методології науки, зважаючи на сучасний контекст розуміння. Оскільки поняття «методологія» широко використовується в сучасній спеціальній літературі та, на наш погляд, не виправдано й непоодинокототожнюється з поняттями «метод» і «методика», то розведемо ці поняття і наведемо їх тлумачення.

Науковий дискурс сучасних методологій

Аналіз наукової літератури засвідчує наявність у науковому дискурсі різномірних методологічних підходів до розгляду дефініції «методологія», різноплановість і багатомірність її смислового поля. У багатьох зарубіжних наукових школах не розмежують поняття методології і методів дослідження.

В енциклопедіях і словниках другої половини XIX ст. слово «методологія» не мало самостійного визначення і ототожнювалося з поняттям «методика» [Цит. за: 13, с. 10]. У 1863 р. в «Настольном словаре для справок по всем отраслям знаний» запропоновано таке визначення «Методика або Методологія – наука про методи тобто способи вивчення наук» [14, с. 856]. Пізніше, 1882 року, в енциклопедичному загальнонауковому словнику цю інтерпретацію доповнено так: «вчення про способи вивчення наук, або способи викладання наук» [22, с. 156]. В енциклопедичному словнику 1915 року методологія трактується як «логіка (наука про закони правильного мислення) та педагогіка (наука про виховання) і методологія педагогіки» [Цит. за: 13, с. 11], у такий спосіб розрізняючи загальну та спеціальну методологію.

За результатами термінологічного аналізу В.Кравецький зазначає, що «наступними роками, аж до теперішнього часу (2006 рік), визначення методології ніяк не пересікалося з педагогікою. Ні в педагогічному словнику 1960 р. видання, ані в педагогічних енциклопедіях 1964 і 1993 рр. визначення методології взагалі відсутнє, хоч педагоги-вчені в

цей час інтенсивно розробляли методологію своєї науки. Витоки цього непорозуміння перебувають за межами педагогіки» [13, с. 11]. За інтерпретацією фундатора системомиследіальнісної методології, засновника і керівника методологічного гуртка протягом 40 років Г.Щедровицького, методологія – це універсальна наукова дисципліна, що розвивається навколо діяльності і мислення [18, с. 67]. За визначенням фундатора методології педагогіки О.Новікова, методологія – це вчення про організацію діяльності загалом, не стосуючись змісту діяльності, базоване на концепції «Тектології» О.Богданова майже сторічної давнини [15, с. 20]. На думку В.Кравецького, методологію в широкому розумінні трактують як «систему принципів і способів побудови теоретичної і практичної діяльності, а також вчення про цю систему. Відповідно до іншого, також у широкому визначенні, – це вчення про методи наукового пізнання і перетворення світу» [13, с. 11]. У сучасній зарубіжній літературі йдеться передусім про методологію наукового пізнання в будь-якій галузі знань, яку вчені здебільшого розуміють як вчення про принципи побудови, форми та способи науково-дослідної діяльності.

У вітчизняному науковому дискурсі методологію (гр. *methodos* – спосіб, метод і *logos* – наука, знання) найчастіше тлумачать як: вчення про наукові методи пізнання й перетворення світу; філософську та теоретичну основу, сукупність методів дослідження, які застосовують у будь-якій галузі науки відповідно до визначеної специфіки об'єкта її пізнання; систему знань про теорію науки або систему методів дослідження, як теорію методів дослідження, як вчення про наукові методи пізнання або як систему наукових принципів пізнання, на основі яких планують науково-дослідну діяльність, розробляють її концепцію, здійснюють раціональний та свідомий вибір сукупності способів, засобів, прийомів її вивчення.

Водночас, методологія – це не лише «вчення», що репрезентує систему знань про підходи, принципи і способи здобуття знань, які відтворюють різні сфери людської діяльності, охоплюючи відповідно до предмета розгляду педагогічну, організаційну, управлінську та економічну діяльність та управлінську дійсність, це також галузь пізнавальної діяльності. Зауважимо: не всі види діяльності вочевидь потребують організації. Зокрема, не потребує організації монотонна, однотипна та репродуктивна діяльність, яка може бути або є копією власної діяльності людини, що базується на власному досвіді та є копією діяльності іншої людини. І тому про ці види діяльності практично завжди можна говорити, що вони не потребують організації, оскільки є самоорганізованими на рівні опанованих технологій та задіяних механізмів самоорганізації.

Науково-дослідна діяльність, на відміну від інших, є цілеспрямованою на одержання об'єктивного нового або суб'єктивного нового результату – наукового знання та є продуктивною. Науково-дослідна

діяльність детермінована миследіяльністю науковця, який прагне на рівні зразків нового мислення і нової діяльності здобути нові управлінські знання на нових світоглядних підвалинах або систематизувати та узагальнити наявні вже у науковому дискурсі знання. Характер науково-дослідної діяльності детермінує необхідність її організації та застосування, крім загальнонаукової методології, до якої належать системний і діяльнісний наукові підходи, характеристика різних типів наукових досліджень, їх етапи та елементи: гіпотеза, об'єкт і предмет дослідження, мета і завдання, ще й методології спеціальних наук, які використовують дослідники в тих чи інших галузях наукових знань. Наприклад, це такі, як: андрагогіка, педагогіка, педагогіка здоров'я, управління освітою, філософія управління, соціологія управління, освітологія, освітній менеджмент та ін.

У науковому дискурсі варто констатувати наявність множини **методологій** відповідно до моделей розвитку науки (класична, некласична, постнекласична) Це такі, як: методологія дослідження замкнених динамічних систем на основі діалектичного методу Г.Гегеля, діалектична методологія; жорстка системна методологія (В.Афанасьєв, Ч.Барнард, І.Блауберг, В.Бондар, О.Бережна, В.Кравецький, М.Каган, В.Маслов, Ф.Перебудов, Ф.Тарасенко, Е.Юдін, В.Садовський); «часткова методологія», «пан-методологія» і «методологія з обмеженою відповідальністю» (В.Розін); м'яка системна методологія (П.Чекланд, Л.Паращенко); СМД-методологія – системомиследіальнісна методологія (Г.Щедровицький, його наукова школа та послідовники); синергетична методологія (І.Пригожин, І.Стенгерс), методологія художньої діяльності та методологія освіти (О.Новіков), фундаментальна, або філософська, методологія, загальнонаукова методологія, постнекласична методологія, прогностична методологія, методологія змін пріоритетів і парадигм тощо.

Рівні методології

Методологія управління освітою в загальній системі методологічного знання посідає відповідний ієрархічний рівень, на який варто зважати під час пізнавальної, науково-дослідної діяльності та вироблення методологічних знань. Система методологічного знання є рівневою. Ієрархічність системи методологічних знань виявляється в тому, що кожна система утворена з рівнів і, водночас, є одним із компонентів вищого ієрархічного рівня системи вищого рівня. За обґрунтованими в науці класифікаціями Г.Щедровицького (кінець 50-х років ХХ ст.) [18], І.Блауберга і Е.Юдіна (1973 р.) [2], пізніше М.Кагана (1991 р.), В.Келле (1996 р.), В.Кравецького і О.Бережної (2006 р.) [13], О.Новікова і Д.Новікова (2006 р.) [15; 16], Б.Волкова, Н.Волкової, А.Губанова (2005 р.) [3] та інших учених методології мають від двох до чотирьох рівнів.

До першого рівня методології належать філософські знання, другий рівень охоплює загальнонаукову методологію, третій – це конкретно-наукова

методологія, яка, на наш погляд, і є, за методологією В.Розіна, «пан-методологією». Четвертий рівень посідають методики і техніки дослідження, зокрема сукупність прийомів дослідження та різноманітні операції з емпіричним матеріалом і фактами. «Пан-методологія – це методологічна програма, яка претендує на загальну перебудову мислення і діяльності та організацію знання на нових світоглядних підвалинах. Методологія з обмеженою відповідальністю розглядається як методологічна програма, згідно з якою вважається, що неможливо «...управляти всіма процесами» [Цит. за: 17, с. 137], але можна простежити логіку добору методів, спрямованих на здобуття нових знань про базові засади і структуру ядра теорії, наприклад, ядра теорії управління освітою та оцінити якість виконання дослідницької роботи.

Прикладом часткової методології – «методологічної роботи, пов'язаної з обслуговуванням окремих предметів, конкретних дисциплін – є методологія педагогіки» [там само]. Методологія управління освітою, так само як і методологія педагогіки, розвивається за законами, закономірностями, тенденціями розвитку наукового знання у різних галузях наук, враховуючи, що, наприклад, ЗНЗ є складноорганізованими, самоорганізованими і саморегульованими системами, яким притаманні: багаторівнева структура, наявність автономних і варіабельних підсистем, масова стохастична (випадкова) детермінація, наявність ієрархічних рівнів управління та зворотних зв'язків, ускладнення організації в процесі еволюції, незворотність розвитку, відкритість, нелінійність (багатоваріантна спрямованість розвитку), динамічна нестабільність.

Методологія управління освітою як напрям пізнання управлінської практики в сфері освіти розвивається навколо управлінської діяльності та критичного мислення й охоплює сукупність таких компонентів, як: методологія освітнього менеджменту, методологія інформаційного менеджменту, методологія організаційного менеджменту, методологія менеджменту культури, методологія організаційної культури, методологія інноваційного менеджменту, методологія художньої діяльності, методологія інформаційної діяльності, методологія організаційної діяльності, методологія управлінської діяльності та ін. Зауважимо, що часткова методологія і методологія з обмеженою відповідальністю слугуватимуть орієнтирами у пізнавальній та науково-дослідній діяльності задля досягнення поставленої мети і виконання завдань, а також у процесі НДР з окресленої проблематики.

Як приклад, розглянемо методологічні засади проблеми побудови, модернізації та впровадження системи науково обґрунтованих і дієвих організаційних механізмів управління як об'єкта реальної управлінської дійсності, об'єкта наукового пізнання та предмета наукового дослідження.

Теоретичне обґрунтування окресленої проблематики під час виконання фундаментального

дослідження **«Теорія побудови та технології впровадження організаційних механізмів управління загальноосвітнім навчальним закладом»** потребувало відповідного науково-інформаційного забезпечення та визначення методології дослідження.

Для здійснення дослідження визначено такі завдання: окреслення теоретичних основ комплексного організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом у ЗСО; побудова системи ресурсно забезпечених й ефективно узгоджених організаційних механізмів управління ЗНЗ; розроблення технологій їх впровадження в діяльність ЗНЗ, виявлення шляхів їх практичної реалізації керівниками під час діяльності; визначення результативності впровадження організаційних механізмів управління та їх впливу на якість освіти.

Виконання поставлених завдань цього фундаментального дослідження ґрунтувалося на *дескриптивній* (описовій) та *прескриптивній* (нормативній) формах методологічних знань у їх органічній єдності.

Методологічне знання в *дескриптивній* (описовій) формі є науково-пізнавальним описом предмета дослідження – теорії і технології реалізації організаційних механізмів управління загальноосвітніх навчальних закладів. Воно охоплює: теоретичне пояснення сутності феномена механізму, теоретичне обґрунтування методологічних джерел, загальнофілософської, конкретно наукової характеристики базових і похідних понять, раціональний добір методів і технік дослідження. Питання мовленнєвої номінації та дефініції визначеного предмета дослідження, що підлягає дослідженню і пізнанню, – важливе і має обов'язково усвідомлюватись як таке, адже за будь-якою нез'ясованістю постають методологічні, семантичні, методичні, інформаційні та інші труднощі.

Прескриптивна (нормативна) форма методологічних знань, що пов'язана з визначенням нормативних орієнтирів (мета, завдання, характер наукового пізнання, логіка розгляду феноменів, програма дослідно-пошукової роботи, експерименту тощо) проведення дослідження, спрямована на регуляцію науково-дослідної діяльності. Звісно, осмислена суб'єктом пізнання практична діяльність завжди охоплює теоретичні компоненти, що базуються на емпіриці – досвіді та узагальнених даних експерименту до рівня закономірностей. Науково-дослідна діяльність у своїй емпіричній основі передбачає практичну складову перевірки істинності знайдених і узагальнених на теоретичному рівні закономірностей наявного досвіду, тобто базується на практиці управління.

Методологію в контексті порушеної проблеми дослідження розглядатимемо не лише як науку про пізнання феномена управління у сфері освіти; як систему методологічних знань і способів здобуття цих знань під час пізнавальної діяльності, що відображають практику управління в ЗСО і управлінську дійсність; вчення про мислєдіяльність під

час створення теорії науки управління освітою, а ще й як сферу людської життєдіяльної – управлінської діяльності, що має на меті здобуття нових знань та систематизацію інтегрованих знань про засади, структуру і ядро таких теорій, як: теорія машин і механізмів, теорія економічного механізму, теорія соціального механізму, теорія державного управління, теорія управління освітою, теорія менеджменту; про принципи, підходи та способи здобуття цих знань, обґрунтовані програми і логічну побудову розвідок дослідників, про вибір методів, адекватних предмету дослідження, про об'єктивну управлінську дійсність і оцінки якостей досліджень.

Методологія дослідження була спрямована на пізнання і розуміння сутнісної природи механізму, механізму управління та механізму розвитку управління, їх взаємозв'язку з феноменом управління у складноорганізованих мегасистемах, до яких належать заклади освіти різних типів і ЗСО, яким притаманна напіввідкритість, у деяких реальних ситуаціях відкритість, здатність до самоорганізації та активність під час діяльності суб'єктів управління.

Можливість отримання цілісного знання про той чи інший об'єкт пізнання або дослідження переважно пов'язана з уявленнями про сучасну управлінську дійсність, складниками якої є педагогічна наука та практика управління в ЗСО. Особливістю педагогічної науки є орієнтація на вдосконалення практики шляхом запровадження результатів фундаментальних і прикладних досліджень у педагогічну дійсність з метою інноваційного розвитку систем, підвищення ефективності функціонування освітніх, соціальних, управлінських і фінансово-економічних процесів у системах, втілення рекомендацій щодо запровадження змін і системних перетворень практики. Управлінську дійсність представлено множиною різноманітних складних систем: соціальних, педагогічних, соціотехнічних, фінансово-економічних, технічних, інформаційних, організаційних, активних, стохастично гуманітарних та ін. Їх утворено із сукупності компонентів і взаємозалежних елементів, об'єднаних спільністю мети і функцій, єдністю процесів функціонування, розвитку та саморозвитку, руйнації, вони потребують конструктивно-критичного вивчення та аналізу перебігу цих процесів, їхніх параметрів і одержаних результатів.

Зауважимо, що не існує єдиної й до того ж «правильної» інтерпретації реальної управлінської дійсності, а значить – і явищ, процесів і різних систем у межах поліпарадигмального простору. Тому є сенс говорити тільки про більшу або меншу відповідність інтерпретацій нашому практичному досвіду або досвіду дослідника, який охоплює лише окреме обмежене коло явищ порівняно з непізнаним. Кожна інтерпретація, погоджена з досвідом, є відкриттям раніше невідомого й ключем до розв'язання поставлених завдань, що постають під час практичної діяльності чи дослідження.

Зважаючи на наведені інтерпретації сутності поняття «методологія», управлінської дійсності та розглядаючи основу як «достатню умову для будь-яких процесів: буття, пізнання, мислення або діяльності» [19] (виділ. авт. – Л.К.), окреслимо методологічні основи порушеної проблеми побудови, модернізації та впровадження системи науково обґрунтованих і дієвих організаційних механізмів управління загальноосвітнім навчальним закладом у ЗСО.

Розгляд методологічних основ дослідження, як сукупності достатніх умов для пізнання, мислення або діяльності, управління, модернізації управління в ЗСО за ступенем теоретичного узагальнення, доцільно здійснити із застосуванням чотирирівневого методологічного аналізу в категоріях парадигми управління як специфічної форми філософсько-наукового знання на певному історичному етапі його розвитку. Методологічний аналіз як метод і дієвий інструмент із застосуванням мислення та загальнологічних прийомів (аналіз і синтез, абстрагування, індукція та дедукція, аналогія, моделювання та ін.) обґрунтований ученими І.Блаубергом і Е.Юдіним [2]. Вони розрізняють чотири рівні методологічного аналізу: філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий і власне методичний.

Для визначеного предмета дослідження та процесу пізнання феномена механізму управління та його різновиду, організаційного механізму управління, важливим є співвідношення наукової раціональності, що стосується методології управління в загальнонауковому та в конкретно-науковому контекстах. Важливо з'ясувати: методологія ґрунтується на одному якому-небудь підході, філософській концепції і парадигмі чи одночасно на кількох? Іншими словами, чи можна стверджувати про моно- або поліпідхідність методологічних засад дослідження? Якщо прийняти другу позицію, то постає інше запитання: як поєднуються наявні підходи, чи не перебувають вони у співвідношенні субпідрядності? Якщо прийняти другу позицію у відповіді на це запитання, то постає ще й інше: яка підстава такої субпідрядності і на якому з її рівнів може (і чи може бути взагалі) відбуватися заміна одного підходу, наприклад традиційно системного (жорстка системна методологія, що найбільш відома та зреалізована на практиці протягом багатьох десятиліть ХХ ст. і в ХХІ ст. також), на синергетичний науковий підхід із множиною результатів як у освіті, так і в управлінні освітою?

Обраний у кожному конкретному фундаментальному чи прикладному дослідженні науковий підхід демонструє стратегії пізнання і теоретизування, орієнтує на способи і засоби ідентифікації об'єкта дослідження. Підхід інтерпретуємо як визначену позицію, що зумовлює вивчення, пізнання, дослідження, проектування, організацію того чи іншого явища, процесу. Для конкретного прикладу – сутність феномена організаційного механізму управління. Підхід визначається певною ідеєю,

концепцією, принципами і центрується на основних для нього одній чи декількох категоріях. Наприклад, для системного підходу такою категорією, що визначає його зміст, є «система», для проблемного – «проблема», для компетентнісного – категорії «компетентність», «ключові компетентності», «інформаційна компетентність», «управлінська компетентність керівника закладу освіти» та ін.

З огляду на наведене розуміння «підходу», зазначимо, що в методології управління, в її сучасному дискурсі представлено безліч підходів. Їх можна класифікувати за різними ознаками, наприклад, за науковими дисциплінами: філософський, культурологічний, психологічний, педагогічний, міждисциплінарний та ін.; за об'єктом вивчення: діяльнісний, функційний, структурний, системний, особистісний та ін.; за прикладом розгляду (аналізу об'єкта вивчення – феномена управління та предмета дослідження – теорії побудови і технології впровадження комплексного організаційного механізму управління ЗНЗ у ЗСО: системний, синергетичний, особистісний, ситуаційний, інформаційний, структурний, стратегічний та інші наукові підходи).

Різні наукові підходи не виключають один одного, хоча деякі можуть розвивати, вдосконалювати попередні, що дає змогу здійснити пізнання об'єкта вивчення або дослідження з різних ракурсів. Для того, щоб довести це гіпотетичне припущення у дослідженні феноменів управління й механізму управління у їх єдності, розвитку різновидів механізму управління в науці та практиці управління освітою на етапі розроблення програми НДР спочатку було заплановано, а потім практично реалізовано не моно-, а поліпідхідність до пізнання та вивчення цих явищ та застосовано концепцію чотирівневого методологічного аналізу І.Блауберга та Е.Юдіна.

Перший філософський рівень методологічного аналізу представлений системним, діяльнісним, генетичним та еволюційним науковими підходами. На другому загальнонауковому рівні методологічного аналізу перебувають «гносеологія (теорія пізнання) і семіотика (наука про знаки)» як розділи наукознавства – теорії науки [15, с. 23], а також міждисциплінарний, інтеграційний, синергетичний та функційний наукові підходи. Третім рівнем методологічного аналізу конкретної науки чи групи наук, для цього прикладу – науки управління, можна вважати цивілізаційний, особистісний, діяльнісний, функційний, аксіологічний, синергетичний, системно-кібернетичний, культурно-історичний, культурологічний та інші підходи. На цьому рівні методологічного аналізу може бути також застосовано ті підходи, що використовують в освіті, наприклад, аксіологічний, контекстний, герменевтичний, особистісно діяльнісний. До цього рівня належить і компетентнісний підхід, який дає змогу визначити результативно-цільову спрямованість освіти та результати діяльності в компетентнісних концептах.

На четвертому методичному рівні методологічного аналізу представлено методики та техніки об'єкта пізнання або вивчення, які планує використати дослідник під час дослідження. У будь-якій ієрархічній структурі нижчий рівень характеризується тим, чим визначаються рівні, що перебувають над ним.

Міждисциплінарний розгляд проблематики забезпечуватиме дослідницький апарат, який за структурою багаторівневий і охоплює ідеї, поняття, концепції філософії, а також сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, емпіричного й теоретичного рівнів дослідження. Наприклад, для порушеної проблематики дослідження це – філософські концепції феномена інформації (функціональна та атрибутивна), концепція знака, філософія інформаційної цивілізації, фундаментальні теорії та концепції менеджменту, економіки та педагогіки.

Зазначимо, у міжнаукових, міждисциплінарних та внутрішньодисциплінарних інтеграційних процесах відбувається синтез різних знань у єдине ціле, результатів наукових пошуків у межах однієї дисципліни, наукової галузі або науки загалом. Міжнаукові, міждисциплінарні та внутрішньодисциплінарні інтеграційні процеси сприяють виявленню нових законів і закономірностей, інноваційних тенденцій розвитку, цілісному узагальненню здобутих результатів у самій науці менеджменту та суміжних із ним галузях наук, які вивчають феномени управління та механізму управління. Оскільки у цих процесах кількість зв'язків переходить у нову якість, то постають нові знання (теорії), нові поняття і моделі, те, чого раніше або не було в науці взагалі, або воно мало переважно внутрішньодисциплінарні масштаби у наукових школах, теоріях, парадигмах і концепціях.

Філософський рівень методології дослідження

Загальнофілософська методологія окресленої проблематики фундаментального дослідження базувалася на методології науки, спільних законах розвитку природи, суспільства і людини; філософсько-психологічній теорії діяльності; соціальній детермінації свідомості й поведінки людини; системному підході до пізнання і перетворення практики управління в ЗСО, що передбачає вивчення цього явища з позицій цілісності та у взаємозв'язку всіх його складових; «системному аналізу (системотехніка) – вчення про систему методів дослідження або проектування складних систем, пошуку, планування і реалізації змін, які призначені для ліквідації проблем» [18, с. 60]; діяльнісному, генетичному та еволюційному науковим підходах.

Для вивчення організаційних механізмів управління як різновидів механізмів управління у сфері освіти важливими є фундаментальні філософські ідеї, що базувалися на поняттях матерії не лише на абстрактно загальному рівні її розвитку від «простого до складного», а й з розкриттям сутності положень теорії відображення, відхилення, симетрії

та асиметрії процесів, внутрішніх механізмів самоорганізації, механізмів активності й саморозвитку матерії. Це передусім діалектичний закон переходу кількості у нову якість; *філософські положення* теорії наукового пізнання про *активну роль особистості* в перетворенні дійсності; діалектична теорія про загальний зв'язок, взаємозумовленість і цілісність явищ об'єктивної дійсності; *положення філософії інформаційної цивілізації* «про зв'язок центральної категорії діалектики з поняттями інформації, організації, управління» [1, с. 36]; *наукові засади філософії інформаційної цивілізації* щодо сутності наукових феноменів інформації, інформаційних процесів і систем, нелінійності процесів самоорганізації, ролі зворотного зв'язку в управлінні функціональними системами та соціальної інформатики; *філософські, соціологічні та психологічні основи теорії діяльності*; *положення теорії систем* про об'єктивність і закономірності розвитку суспільства, ієрархію цілей управління розвитком складних об'єктів, діалектичну єдність класичних та інноваційних підходів; процес як цілісну, поліструктурну, динамічну систему; *положення* про закономірності розвитку соціальних організацій; *принципи управління* соціально-педагогічними системами, взаємозв'язку емпіричного та теоретичного аспектів управлінської діяльності.

З огляду на загальні положення філософської науки і результати такого аналізу, можна продукувати нові ідеї, осмислити, узагальнити та зробити висновки щодо розуміння сутнісної природи механізму управління, створювати нові зразки мислення і діяльності суб'єктів управління, виявити сутність, цілі і тенденції розвитку механізму управління, встановити його зв'язок із генезисом феномена управління, уточнити категоріально-поняттєве поле відповідно до предмета дослідження. Це важливо, оскільки нині в управлінні сучасними ЗНЗ ще й досі спрацьовують звичні та апробовані десятиліттями механізми адміністративно-командного управління, бюрократичні механізми роботи та механізми управління за нормативно встановленими правилами, характерні для закритих жорстко детермінованих ззовні систем державного управління вищого порядку.

У пізнанні і філософському осмисленні генези, природи і сутності феномена механізму управління спираємося на *онтологію управління як філософію буття*, що репрезентована системою загальних понять буття і в цій якості відповідає на певні запитання. Зокрема, у чому сутність феномена управління та необхідність у його здійсненні? Яка роль управління і завдяки яким його складникам забезпечується не лише нормальне функціонування різних колективів, спільнот, суспільств, а й життєдіяльність конкретної людини як суспільної істоти? Якими є природа соціального управління та його характерні ознаки? Які складники та процеси забезпечують ефективність управління та досягнення поставлених стратегічних, тактичних і оперативних цілей?

У чому сутність феномена механізму управління як явища від часу виникнення до нинішніх уявлень? У чому його необхідність та роль щодо забезпечення функціонування й розвитку соціальних систем і життєдіяльності конкретного суб'єкта управління як суспільної істоти в постіндустріальному суспільстві?

Прогнозування об'єкта пізнання (вивчення) будь-якого дослідження або прогнозування майбутніх бажаних станів його розвитку з онтологічних позицій можливе, насамперед, за наявності об'єктивних законів і завдяки існуванню дії причинно-наслідкових зв'язків. Для конкретно розгляданого прикладу у розвідці враховувалася «вірогідність того, що механізм, який визначає рух об'єкта, не змінюється радикально, а, отже, можна здійснювати прогнозування у межах однієї системи вимірювання до якісного стрибка. А існування певних загальних законів розвитку забезпечує прогнозування і на більш тривалий час» [21, с. 593].

Визначення теоретичних засад побудови організаційних механізмів управління загальноосвітнім навчальним закладом у ЗСО передбачає використання онтологічного підходу. *Онтологічний підхід* дає змогу виявити фундаментальні проблеми розвитку механізмів управління та специфіку розуміння сутності, призначення базових термінів категоріально-поняттєвого апарату дослідження – «механізм», «механізм управління», «організаційний механізм управління», «механізм управління розвитком ЗНЗ» та їх різновидів, сприятиме виробленню напрямів модернізації як системи управління ЗНЗ шляхом нових, оновлених та удосконалених механізмів, так і системи управління ЗСО.

Важливу роль у дослідженні феномена механізму управління відводять *логіці управління* як самостійній науковій дисципліні в структурі філософії управління, як науці «не тільки про форми і прийоми раціонального мислення та умови правильності суджень, а й про форми і способи раціональної діяльності людини» [20, с. 25]. Ця раціональність полягатиме у відповідності обраних суб'єктом механізмів управління цілям і закономірностям управління соціальних систем, до яких належить і ЗНЗ як соціо-економічна система; раціональності визначення спектра найадекватніших механізмів управління для розв'язання задач управління і досягнення поставлених цілей та визначеної місії; найдоцільнішої реалізації ресурсно забезпечених механізмів управління в конкретній ситуації на практиці; поясненні внутрішньої будови механізму та ролі окремих його складників під час його функціонування; розкритті раціональної діяльності суб'єктів управління щодо ресурсного забезпечення механізмів управління, зокрема й інформаційного забезпеченні комплексного механізму управління ЗНЗ; забезпеченні принципів їх дії та ефективного реалізації в управлінській діяльності.

Логіку управління в дослідженні соціального феномена механізму управління було вибудовано

з урахуванням концепції «критичного реалізму» К.Поппера й постпозитивізму Т.Куна, що полягала у розгляді реальної історії поставання і становлення механізму управління в науці та яку враховано під час аналізу наявних наукових парадигм, концепцій, теорій управління різних шкіл менеджменту, процесів їх еволюції та обґрунтуванні нових, утворення ядра теорії управління та визначення наукового статусу базових понять дослідження; а також з урахуванням «принципу фальсифікованості» К.Поппера, згідно з яким будь-яке знання, що претендує на статус наукового, повинно бути спростованим.

Інтеграція зростаючого обсягу знань, «інформації, обсяг якої подвоюється кожні 18 місяців» [5, с. 23] в інформаційному суспільстві, наприклад, у філософії управління, стратегічному менеджменті, управлінні освітою, інформаційному менеджменті [8], що з'ясовано під час дослідження, неможлива без застосування системного підходу в авторських методологіях.

Системний підхід є напрямом методології наукового пізнання й соціальної практики, інструментом дослідження і проектування моделей явищ, процесів і об'єктів, в основі якого предмет пізнання представлено у вигляді систем. Завдяки системному підходу стає можливим поєднувати аналіз і синтез, якісне та кількісне, співвідносити зміст і структуру об'єкта пізнання, виявляти інтегративні властивості структури.

Як напрям методології наукового пізнання і соціальної практики, *системний підхід* орієнтований на дослідження об'єктів як систем, формування системного бачення будь-якої проблеми та врахування взаємодій з іншими системами (елементами) або їх прогнозування. Цей підхід до сьогодня в повсякденній практиці витлумачують як більш чи менш широкий підхід до об'єкта (або проблеми) пізнання, враховуючи взаємозв'язки об'єкта з іншими об'єктами, зовнішніми умовами та зовнішнім середовищем.

Під час розгляду системного підходу у філософській літературі виявлено, що не існує концептуальної єдності, насамперед у його аспектах або різновидах, не розроблено рекомендації щодо застосування системного підходу у філософії управління, теорії та методик управління освітою під час пізнання феномена механізму управління в сфері освіти у бінарній системі «управління – механізм управління».

Системний підхід уможливує виявити сутність та специфіку ЗНЗ як об'єкта управління та дослідження, механізму управління та його різновидів у сфері освіти, зокрема і під час дослідження (організаційних механізмів управління, механізмів аналізу, механізмів координації, механізмів розвитку, механізмів функціонування та ін.) з позицій цілісності, взаємозбагачення здобутку менеджменту із суміжними з ним галузями наук. Це дає змогу визначити ступінь збагачення теорії управління освітою самостійною науковою теорією завдяки розкриттю

сутності механізмів владно-управлінської системи в їх взаємодії, взаємозумовленості структурних складників і елементів механізму управління в сфері освіти, щоб забезпечити не лише адекватне уявлення про феномен управління ЗНЗ, а й про суб'єктів та об'єкт управління, вплив механізмів управління на ефективність процесу управління в умовах багатовекторної трансформації суспільства.

Системний підхід до пізнання сутності та виявлення специфіки організаційних механізмів управління в загальноосвітніх навчальних закладах у ЗСО дає змогу під час дослідження з'ясувати та осмислити сучасний погляд на феномен механізму управління у різних галузях наукових знань у контексті трансформації суспільства до інформаційного, громадянського та відкритого, модернізації управління освітою в Україні, наближення до громадсько-державної моделі управління, європейських стандартів і європейського врядування; розробити та теоретично обґрунтувати модель комплексного організаційного механізму управління ЗНЗ як складної системи та компоненти мегасистеми управління розвитком загальноосвітнього навчального закладу в ЗСО.

Застосування *системно-кібернетичного підходу* до побудови та впровадження організаційних механізмів у системі управління загальноосвітнього навчального закладу уможливує здійснити інтеграцію знань із філософії, кібернетики, інформаційного менеджменту, педагогіки, виявити та розв'язати коло виявлених суперечностей, виконати завдання науково-дослідної роботи (НДР).

Системно-кібернетичний підхід до управління соціально-педагогічними системами, організаційних механізмів управління, їх побудови та запровадження в процесі функціонування загальноосвітніх навчальних закладах дає змогу розкрити генезис менеджменту як універсального феномена на будь-якому етапі розвитку цивілізації, обґрунтувати теоретико-методологічні засади інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ в умовах розвитку інформаційного суспільства в країні; виявити та проаналізувати характерні інформаційні субстрати, що детермінують ефективність функціонування системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ і її підсистеми – інформаційного забезпечення організаційного механізму управління процесом функціонування ЗНЗ (інформаційний аспект); встановити цілепокладання на основі інформації та ІР, виявити особливості функціонування і з'ясувати спрямованість розвитку процесу управління (управлінський аспект).

Системно-кібернетичний підхід до побудови, модернізації та впровадження організаційних механізмів управління в загальноосвітніх навчальних закладах дає змогу також пояснити незворотність процесів розвитку й часу, з'ясувати міру впорядкованості структури ЗНЗ як відкритої та активної організації; уможливує пізнання та вивчення

інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ як підсистеми, адекватної організаційній структурі системи управління; визначення компонентів цієї підсистеми, функцій та взаємозв'язків між ними з позицій цілісності динамічних систем (структурний аспект) [9].

Системно-структурний підхід до побудови, модернізації та впровадження організаційних механізмів управління розглянуто у монографії автора [там само].

Виконання поставлених у цьому дослідженні завдань ґрунтується на дескриптивному методологічному підході, який передбачає теоретичне обґрунтування об'єкта дослідження – процесу управління сучасними загальноосвітніми навчальними закладами згідно з режимами їх життєдіяльності та у ракурсі характеристик «управління – механізм – організаційний механізм».

З позицій *системного, діяльного та інформаційного* підходів управління ЗНЗ може бути ефективним за умов здійснення модернізаційних змін у сфері освіти, зміни формату ЗНЗ, модернізації наявних, розроблення і запровадження суб'єктами управління нових ресурсно забезпечених та раціонально узгоджених організаційних механізмів управління, наукового обґрунтування системи інформаційного забезпечення комплексного організаційного механізму в мегасистемі управління ЗНЗ, які забезпечать не лише відносно стійкий стан, а й його поступальний розвиток.

Конкретним інструментом системного підходу, який постав та розвивався під його впливом і має прикладний характер, є системний аналіз, що передбачає й одночасне використання певного набору процедур, прийомів, методик для дослідження об'єкта пізнання або вивчення як системи.

Застосування *системного аналізу* під час дослідження є, на нашу думку, виправданим і педагогічно доцільним у разі:

- конкретизації або виявлення нових проблем, визначення шляхів їх розв'язання;
- визначення знань з певної предметної галузі, розгалужених зв'язків, необхідних для розв'язання окресленої проблеми та сформульованих завдань;
- передбачення варіативності засобів і можливих наслідків розв'язання проблеми;
- обґрунтування й ухвалення управлінських рішень щодо розв'язання проблеми в умовах невизначеності та альтернатив, їх порівняння; прийняття відповідних управлінських рішень про стратегії та вектори розвитку організації на достатньо віддалену перспективу;
- створення принципово нових мегасистем і їх підсистем, здійснення модернізації відносин, зв'язків, процесів, системи управління з обґрунтованими критеріями оптимальності та урахуванням мети розвитку і функціонування; автоматизації процесів у системах;
- розроблення ІУС, автоматизованих систем: управління соціальними організаціями, управління

навчанням учнів, контролю якості освіти, обліку та електронного документообігу; стратегій організації на майбутнє з урахуванням факторів невизначеності та ризику;

– удосконалення форм, методів і механізмів, технологій управління організацією.

Пізнання стану реалізації практико-орієнтованих завдань у системі державно-громадського управління сучасним загальноосвітнім навчальним закладом уявляється нам методологічно доцільним і доречним із застосуванням *системного аналізу* під час:

- вивчення та з'ясування стану використання керівниками ЗНЗ організаційних механізмів і технологій їх реалізації у практиці функціонування ЗНЗ у ЗСО;
 - визначення ступеня досконалості наявних організаційних механізмів управління ЗНЗ;
 - обґрунтування необхідності розроблення нових видів організаційних механізмів і комплексного організаційного механізму в системі управління загальноосвітнім навчальним закладом;
 - визначення принципів їх дії та реалізації на практиці;
 - вивчення залежності впливу впровадження організаційних механізмів управління на якість освіти та досягнення учнів;
 - вивчення демократичних засад взаємодії суб'єктів управління під час реалізації освітніх, економічних і управлінських процесів у ЗНЗ;
 - визначення умов поєднання організаційних механізмів управління і механізмів самоорганізації та саморозвитку в ЗНЗ;
 - з'ясування ефективності інформаційно-комунікаційної *взаємодії* між структурними підсистемами ЗНЗ та органами громадського врядування, стану залучення замовників освіти до активної участі в державно-громадському управлінні ЗНЗ,
 - з'ясування стану взаємоузгодженості особистісних, громадських і державних інтересів під час надання/споживання загальної середньої освіти як освітньої, управлінської та соціомедичної послуги.
- Системний аналіз становлення і розвитку феномена механізму управління, його структури та принципів дії згідно із закономірностями управління, визначення ймовірних шляхів розвитку в умовах розвитку нового постіндустріального суспільства в країні неможливо здійснити на належному методологічному рівні без теоретичного аналізу й узагальнення наукових результатів у формі здобутків, одержаних під час розв'язання фахівцями цієї міждисциплінарної комплексної проблеми.
- Усвідомлюючи цивілізаційну важливість феномена управління і розглядаючи механізм управління як атрибут, що іманентно йому притаманний за раціонального підходу, які співвідносяться як ціле і складова одиниця цілого, зазначимо, що сутнісний зміст тринарної системи «управління – механізм управління – організаційний механізм управління» слугуватиме методологічною одиницею аналізу

розвитку наукового управлінського знання в контексті взаємозв'язку та взаємодії цих управлінських феноменів. Отже, досягнути сутнісну своєрідність загальнонаукового феномена управління неможливо поза баченням діалектичного характеру його єдності з механізмом управління. Утім не лише пізнавальний та науковий інтерес загострює проблему феноменів управління та механізму управління в їх взаємодії. Її значення зумовлюється насамперед потребами сучасної практики управління освітою і певною мірою спонукає до ретельного аналізу як смислової своєрідності, так і генетичної й структурної взаємності управління та механізму, розгляду генезису цих феноменів на методологічних засадах.

Окреслені методологічні основи дослідження теорії побудови та технологій упровадження організаційних механізмів управління ЗНЗ у ЗСО надають змогу виявити компоненти системи управління ЗНЗ, простежити упорядкованість, узгодженість їх взаємодій в органіграмі; сукупність процесів і дій суб'єктів управління, які, можливо, згодом спричинять утворення або вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого – взаємозв'язків системи управління ЗНЗ у ЗСО та однієї з її підсистем – комплексному організаційному механізмі управління ЗНЗ; досягнути їх взаємозалежність та взаємозумовленість, взаємодію суб'єктів управління і НВП, які спільно досягають особистісних і суспільно значущих цілей на основі визначених і впроваджених організаційних стратегій, процедур і правил; здійснити моделювання комплексного організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом.

Запропоновані методологічні підходи до розв'язання проблематики, висвітлені концептуальні позиції та міркування не є догматично усталеними, це авторське бачення розв'язання окресленої наукової задачі та предмет для обговорення під час наукових дискусій.

Література

1. Абдеев Р.Ф. Философия информационной цивилизации / Р.Ф. Абдеев. – М.: Владос, 1994. – 346 с.
2. Блауберг И.В. Становление и сущность системного подхода / И.В. Блауберг, Е.Г. Юдин. – М.: Наука, 1973. – 270 с.
3. Волков Б.С. Методология и методы психического исследования: учеб. пособ. / Б.С. Волков, Н.В. Волкова, А.В. Губанов. – М., 2005. – 352 с.
4. *Енциклопедія освіти* / Акад. пед. наук України, головний ред. В.Г.Кремень. – К. Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. *Інноваційна* платформа міжнародної наукової співпраці Національного університету «Львівська політехніка» / уклад.: Н.І. Чухрай, Л.В. Жук, Г.В. Лазько, С.І. Матвій, О.Я. Юрків; за ред. Ю.Я. Бобала. – Львів: Вид-во Львівської політехніки. – С. 23.
6. *Калініна Л.М.* Концептуальна модель системи управління ЗНЗ з позицій системно-кібернетичного підходу / Л.М. Калініна // *Освіта і упр.* – 2004. – Т. 7. – №3–4. – С. 7–18.
7. *Калініна Л.М.* Організаційні механізми управління діяльністю загальноосвітніх навчальних закладів у змісті підручника для керівника / Л.М. Калініна // *Проблеми сучасного підручника: Зб. наук. праць Ін-ту педагогіки АПН України, вид-во «Педагогічна думка»* [голов. ред. А.М. Гуржій; наук. ред. О.М. Топузов. – К.: Пед. думка, 2012. – Вип. 12. – С. 408–415.
8. *Калініна Л.М.* Генезис інформаційного менеджменту як галузі наукового знання / Л.М. Калініна // *Стратегічні пріоритети.* – 2009. – №4 (13). – С. 71–76.
9. *Калініна Л.М.* Система інформаційного забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом: дис. ... д-ра пед. наук: [спец.] 13.00.06 «Теорія та методика управління освітою» / Калініна Людмила Миколаївна; [наук. кер. В.І. Маслов]; Держ. вищ. навч. заклад «Ун-т менеджменту освіти». – К., 2008. – Т. 1. (рукопис). – 472 с. – Т. 2 (додатки). – 174 с. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://disser.com.ua/content/350570.html>
10. *Калініна Л.М.* Сучасні функції керівника школи / Л.М. Калініна // *Матеріали II Всеукр. наук.-практ. конференції «Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи».* – Суми: «Мрія-1» ЛТД, 1998. – С. 111–113.
11. *Калініна Л.М.* Теоретико-методичні засади інформаційного забезпечення організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом: монографія / Л.М. Калініна. – К., 2014. – 285 с.
12. *Калініна Л.М.* Теоретичні підходи до управління навчальним закладом / Л.М. Калініна // *Директор школи.* – 2004. – С. 6–10.
13. *Краевский В.В.* Методология педагогики: новый этап: учеб. пособ. / В.В. Краевский, Е.В. Бережнова. – М., 2006. – С. 11. – 400 с.
14. *Настольный* словарь для справок по всем отраслям знаний / под ред. Ф.Толля. – СПб., 1863. – Т. 2.
15. *Новиков А.М.* Методология образования / А.М. Новиков. – Издание второе. – М.: «Эгвес», 2006. – 488 с.
16. *Новиков А.М.* Что такое методология и почему необходимо учить студентов ее основам / А.М. Новиков, Д.А. Новиков [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.anovikov.ru>
17. *Паращенко Л.І.* Державне управління розвитком загальної середньої освіти в Україні: методології, стратегії, механізми: моногр. [Текст] / Л.І. Паращенко. – К.: Майстер книг, 2011. – С. 284–285.
18. *Педагогика* и логика. – М.: Касталь, 1993. – С. 67. – 416 с.
19. *Философский* энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.
20. *Філософія* освіти: підручник / В.Г. Кремень, С.М. Пазинич, О.С. Пономарьов. – Вид. 2-ге, доповн. і переробл. – Харків: НТУ «ХП», 2008. – С. 25. – 524 с.
21. *Філософія:* Навч. посібник / І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко, І.В. Бойченко та ін.; За ред. І.Ф. Надольного. – К.: Вікар, 1999. – 624 с.
22. *Энциклопедический* всенаучный словарь / под ред. В.Клюшников. – СПб, 1882. – Ч. 2.

Анотації

Людмила КАЛІНІНА
Науковий дискурс сучасних методологій організаційного механізму управління в сфері освіти

У статті розкрито концепти, сутність та специфіку методологій на основі аналізу наукового доробку учених із різних галузей наукового знання, представлено розв'язання наукової задачі побудови, модернізації та впровадження системи науково обґрунтованих і дієвих організаційних механізмів управління загальноосвітнім навчальним закладом як специфічної сфери управлінської діяльності, освітнього менеджменту та практики управління сферою освіти цифрової доби; розкрито методологічні та теоретичні основи організаційного механізму управління як наукового феномена і об'єкта дослідження в теорії та методиці управління освітою.

Ключові слова: методологія, метод, методика, філософія управління, системологія, системний аналіз, системно-кібернетичний підхід, рівнева система, механізм, організаційний механізм.

Людмила КАЛИНИНА

Научный дискурс современных методологий организационного механизма управления в сфере образования

В статье раскрыты концепты, сущность и специфика методологий на основе анализа научной работы ученых из различных отраслей научного знания, представлено решение научной задачи построения, модернизации и внедрения системы научно обоснованных и действенных организационных механизмов управления общеобразовательным учебным заведением как специфической сферы управленческой деятельности, образовательного менеджмента и практики управления сферой образования цифрового общества; раскрыты методологические и теоретические основы организационного механизма управления как научного феномена и объекта исследования в теории и методике управления образованием.

Ключевые слова: методология, метод, методика, философия управления, системология, системный анализ, системно-кибернетический подход, уровневая система, механизм, организационный механизм.

Lyudmyla KALININA

Scientific discourse of modern methodologies of organizational mechanism of management in the education area

In the article, definition, essence and features of methodologies are considered based on the analysis of the scientists' works from different areas of scientific knowledge. The solution of a scientific problem for construction, modernisation and introduction of the system of scientifically reasonable and effective organizational mechanisms of secondary educational establishment management is presented in the monograph; this management is regarded to be the specific sphere of administrative activity, information management and practice of educational management of digital age.

Keywords: methodological and theoretical bases of organizational mechanism of management are exposed for the first time as scientific phenomenon and as a research object in the theory and the methodology of educational management.

ПОДІЇ, ЗАХОДИ, ПРЕЗЕНТАЦІЇ

Міжнародний семінар з професійної освіти в Ізраїлі

З 15 січня по 3 лютого 2017 року відбувся міжнародний семінар «Професійно-технічна освіта і навчання» («*Technical and Vocational Education and Training*»), організований Міністерством закордонних справ Ізраїлю та Агенцією із міжнародного співробітництва Ізраїлю MASHAV (<http://mfa.gov.il/mfa/mashav>). Семінар проходив у Міжнародному тренінговому центрі імені Аарона Офрі, Єрусалим, Ізраїль (<http://www.ofri.org.il/>). Протягом трьох тижнів група фахівців – практиків, науковців, політиків – з різних країн вивчала передовий інноваційний досвід Ізраїлю з організації, забезпечення якості професійної освіти і навчання, яку в цій країні розглядають як одну із ключових для забезпечення сталого розвитку держави.

Співробітник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, завідувач лабораторії зарубіжних систем професійної освіти і навчання, кандидат географічних наук, доцент Олександра Бородієнко взяла участь у семінарі. Безперечною цінністю програми було комплексне представлення досвіду, відображення специфіки діяльності та внеску всіх стейкхолдерів – Міністерства освіти і науки України, Міністерства праці та економіки, неурядових організацій, міжнародних компаній, навчальних закладів різних типів, наукових установ.

Під час семінару учасники ознайомилися зі специфікою освітньої системи Ізраїлю, стратегією розвитку професійної освіти і навчання, моделями соціального партнерства в цій сфері, підходами до формування курикулуму, специфікою впровадження так званого технологічного навчання, специфікою застосування ІКТ в навчальному процесі, практикою розвитку підприємницької компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Отримані знання та досвід учасники інтегрували у створення проектів, які потенційно можуть бути реалізовані в їх країнах. Зокрема, високу оцінку ізраїльських фахівців отримав проект зі створення в професійно-навчальних закладах технологічних та підприємницьких акселераторів EduHUB, який було запропоновано українською стороною.

Прес-служба НАПН України